

ÅRÅS I KÖLINGAREDS SOCKEN FÖRR OCH NU

AV
FOLKE THÖRN

SÄRTRYCK UR
"FRÅN BORÅS OCH DE SJU HÄRADERNA"
1959

[De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening]

ÅRÅS I KÖLINGAREDS SOCKEN FÖRR OCH NU

AV

FOLKE THÖRN

Från slutet av förra seklet och fram till 1913 ägde mina föräldrar denna gamla vackra gård mellan sjöarna Jogen och Vållern. Där växte vi åtta Thörn-ungar upp och tumlade om i dåtidens lantliga, ystra barnalekar. — Häromåret gjorde jag en cykelfärd med min fru Anna-Lisa genom Redvägs härad för att visa henne min barndoms hembygd — hur den såg ut efter mer än 40 års bortvaro. Skildringen här nedan om den färden blir ett brev till mina syskon.

Kära syskon!

För en tid sedan var jag nere i Göteborgstrakten och föreläste i naturvård på en sommarkurs. Anna-Lisa var med — och när kursen var slut, beslöt vi oss för att fara till Årås. Jag ville så gärna visa henne vår barndoms hemtrakt. Vi tog tåget till Ulricehamn. Men här satte vi oss på cyklarna med tält, sovsäckar och kokkärl som utrustning och trampade den gamla välkända landsvägen, där vi så många gånger per häst kuskat de 22 kilometrarna till stan för att handla eller varit på någon bjudning eller upplevt en av dåtidens travtävlingar på Åsundens is.

Vi hade Leica-kameran med i utrustningen, men himlen var tyvärr helmulen med t. o. m. en och annan regnskur. Något idealiskt fotoväder hade vi alltså inte. Av bifogade bilder får Ni emellertid en föreställning om hur vårt kära Årås nu ser ut.

Sedan vi passerat Liared, var vår första känning med Årås det

gamla torpet Varpaletet, där vi stannade för att "prata och fråga". Det visade sig att där nu bodde barn till de gamla från vår tid. De kom så väl ihåg oss — och när vi bad få köpa lite ägg, potatis och mjölk, skulle vi under inga omständigheter få betala.

Så cyklade vi fram till gården, och glädjande nog såg allting riktigt hyggligt och snyggt ut. Ladugården, som man från Liaredshållet kommer först till, var visserligen ganska fallfärdig, men det är ju ett tidens tecken. "Stora byggningen" såg emellertid ut precis som på vår tid med undervåningens metertjocka stenväggar vitrappade och det övre trävirket ljust gråmålat.

De säregna fyrkantiga flyglarna låg också kvar på sina platser, väl underhållna. Och den gamla stilrena potatiskällaren var faktiskt vackrare nu än på vår tid. Den vita gaveln stördes ju då, som Ni nog kommer ihåg, av en hel del olikformade hundkojor. Vi hade ju aldrig mindre än 15 hundar på gården.

Så var också de för alla vägfarande så välkända fyra jättestora grindstolparna kvar — vitmenade och med svartmålade underhållna trätak. — Minns Ni när vi hade våra kapplöpningar här på vägen med gårdens alla statarungar. Stolpparet på bilden var alltid mål. Ett i sanning brett målsnöre enligt nutida begrepp. Ja, området mellan grindstolpparen var ett dåtida Stadion med tävlingspriser värda högst fem öre. Men roligt hade vi. Minst lika roligt som på nutidens idrotts-tävlingar.

Trädgården, som på vår tid var ganska stor, hade krympt avsevärt. Också ett tidens tecken. Parken var liksom lummigare. Minns Ni grannarna som far satte på de stora gräsplanerna och som vi hoppade häck över olympiaåret 1912. De hade hunnit bli timmergranar — uppåt 30 meter höga. Kommer Ni ihåg de jättestora almarna och lönnarna, som bildade liksom en rad vårdträd en bit nedanför stora byggningen? Mellan de kraftiga rothalsarna hade vi ladugårdar och stallar för alla våra hästar, kor och får i form av gran- och tallkottar. Dessa våra boplatser utnyttjades även av dagens barnungar som lekplatser — men till garage för leksaksbilar!



"Stora byggnaden" såg emellertid ut precis som på vår tid med undervåningens metertjocka stenväggar vitrappade och det övre trävirket ljust gråmålat.

Av de s. k. ekonomihusen nedanför landsvägen låg drängstugan och mejeriet kvar, väl underhållna. Men tyvärr var vällingklockan på drängstugans gavel borta. Den på vår tid obligatoriska väckarklockan är ju försvunnen överallt i vårt land.

Tyvärr var också den gamla kvarnen och sågen borta. I stället hade byggts en ny kraftstation för att effektivt utnyttja fallhöjden mellan sjöarna. Ja vi hade ju en liten kraftstation med anslutning till gamla sågen. Jag tror det var 1907 vi fick elektriskt ljus som första gård i trakten. Med nutidens pretentioner på kraft var vårt lilla verk alltför obetydligt.

Än mellan sjöarna, som ju är nästan början till Tidan, var nu rensad och rätad en bit. Men nedanför den gamla vackra stenbron hade



De säregna fyrkantiga flyglarna låg också kvar på sina platser, väl underhållna.



Den gamla stilrena potatiskällaren var faktiskt vackrare än på vår tid.

den glädjande nog sitt porlande ursprung kvar. Och samma vatten tycktes rinna som när vi pojkar där snarade gäddor vid seklets början. Minns Ni också mors alla ankor, som där tumlade om och stretade under de forsande brovalven?

Uppe i backen på andra sidan än låg det s. k. fina vagnshäststallet kvar, och även vagnboden. Men inte för samma ändamål som för oss. Båda var förrådshus för allt möjligt. — Tänk sådan förändring! Ni minns väl alla våra snabba och välskötta rid- och vagnshästar. Det var ju vår fars stora vurm. Och de behövdes minsann på den tiden, då bilarna ännu ej existerade. Det var lång väg både till stan och Sandhems station.

Jag hälsade på i spiltan, där min älsklingshäst stått. Det var den lille ettrige norske hingsten Goliat. Och jag erinrade mig, när jag 1909, alltså som 12-åring, fick köra honom i travtävlingen på Åsunden. Vi kom inte bland de tre första. Men ett s. k. tröstpris fick Goliat — kanske inte så mycket för sin egen prestation utan fastmer för körkarlens ansenliga ålder.

Så blev det afton den första dagen, och vi cyklade till vår gamla badplats vid Jogen. Där låg samma mjuka underbara sand kvar. Där badade vi nu i samma kristallklara vatten, där vi barn så många ljuvliga sommark dagar sprattlat och skojar och lärt oss de första simtagen.

Uppe i en glänta en bit från stranden reste vi sedan vårt tält och lagade en god middag av råvaror från Årås-torp. Så somnade man och drömde underbart om sorglösa barnadagar.

Morgonen därpå efter bad och frukost tog vi en långvandring runt ägorna. Mest nyfiken var jag på hur många av våra cirka 25 torp som fanns kvar. Torpet Labacken norr ut var helt borta, men Ox-, Ko- och Kalvhagarna emot gården var kvar men igenvuxna. Med nutida betesbegrepp hade de övergått till att helt vara skog. Av samma skäl hade Fårhagen söder om gården vuxit igen. Men vår omtyckta kälkbacke fanns kvar. Den verkade dock oerhört futtig med våra nutida pretentioner på branter och längder.

Den gamla torparvägen söder ut upp genom skogen slingrade i

gammal stil. Men de gamla torpen var i stort sett borta. Stora-Sten, Gretelund, Lerbacken m. fl. låg så gott som jämnade med marken. Av de närmast gården liggande syntes endast Lilla-Sten vara kvar — bebott och underhållet av en tjänsteman från Ulricehamn. Men de längre bort liggande torpen hade avsöndrats som egna hem och var fortfarande bebodda och i bruk. Bl. a. Skogslund, Ekenäs och Ragvalsrudorna. — Tänk ett så vackert namn — detta sista!

Ni kanske kommer ihåg att på sluttningarna ner mot Jogen mellan torpen var det på vår tid stora kala hyggen, där skogen tagits bort före vår tid. Varje vår sådde där traktens skolbarn ny skog, och vi pojkar var självfallet med. Det var nu glädjande för mig, som fått ägna mitt liv åt skogen, att få se hur granfröna från omkring 1906 nu blivit högvuxen, välgallrad massavedskog, ja delvis även timmerskog.

Återkommen till gården, cyklade vi vidare landsvägen öster ut genom Lindboängen, där både "Lilla Kröken" och "Stora Kröken" fanns kvar. Och även den fantastiskt abborr-rika vassen nästan mitt ute i Vällern.

Stensereds gärde, där vi för hand skar så många goda rågskördar och torpargummorna band kärvarna — ja där blev vi överraskade av ett helt villasamhälle.

Vi trampade vidare fram till Kölingareds kyrka. När vi så vandrade inne på kyrkogården för att få läsa liksom socknens historia på både gamla och nya gravstenar, kom det fram en äldre man och log med hela ansiktet och frågade om det inte var Folke från Årås. Jag kunde ju inte förneka detta. Det befanns vara Calle Andersson, som på vår tid var drängpojke på Kölingsholm och nu sedan många år kyrkovaktmästare och gravvårdare m. m. Han berättade nu för oss om vareveliga stens historia, ja t. o. m. vad dom kostade. — Den stiligaste gravvården i modern tid var för övrigt rest efter vårt gamla präktiga toparpar Hilda och Johan i Stora-Sten. Minns Ni att Hilda stod för mors alla stortvättar och Johan var den som slaktade allt på gården. Gravvården var naturligtvis rest av alla deras duktiga och



Så var också de för alla vägfarande så välkända fyra jättestora grindstolparna kvar.



Av de s. k. ekonomihusen nedanför landsvägen låg drängstugan kvar, men tyvärr var vällingklockan på gaveln borta.

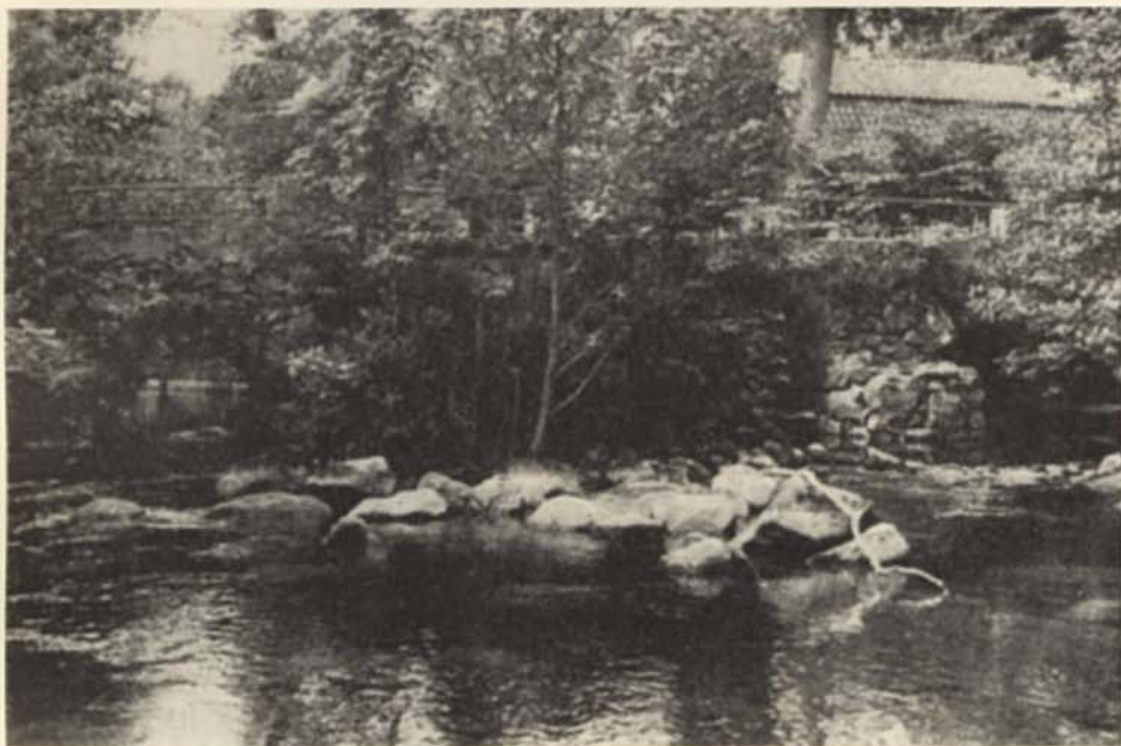


Än mellan sjöarna, som ju är nästan början till Tidan, var för kraftstationen nu rensad och rätad en bit.

omtänksamma barn. Ni kommer nog ihåg hela raden med flickor, som i tur och ordning var jungfrur hos oss (titeln hembiträde var då inte uppfunnen). Ni minns nog Anna, Ebba, Hildur, Tulli m. fl.

Kyrkan var i stort sett sig lik både ut- och invändigt. De gamla bruna bänkarna var kvar och samma knarr i bänkdörrarna som på vår tid. — Vi satt länge och väl i Årås-bänken och pratade med Calle om åren som gått. Ja, Ni minns att socknens två herrgårdar, Kölingsholm och Årås, hade var sin egen bänk på den tiden längst fram och i vinkel mot övriga bänkrader.

När vi satt där, förvånade jag Calle med att påpeka, hur den främre takkronan sänkts en bit sedan vår tid. — ”Nä nu får ja då döne-



Nedanföör den gamla vackra stenbron hade ån glädjande nog sitt porlande ursprung kvar.

dimpen", sade Calle. "Hur kan han se de'? För de' ä' alldeles rätt. Vi hade na på utställning i Ulricehamn en gång, och när ho' kom hem, hängde vi na lite lägre, för vi lättare sülle kunna sätta i ljusa te' julotta." — Ja, min reflektion var inte så märkvärdig som den lät. När man som liten pojke skulle sitta och lyssna till dåtidens timslånga predikningar, var det mänskligt att man sysslade med andra ting. Satt man då på en viss plats i Årås-bänken, skymde just den där takkronan prästen, när han stod i predikstolen. En sådan detalj glömmar man aldrig. Men nu såg jag hur kronan i sitt nuvarande läge icke på något sätt kunde skymma prästen. Så enkel var den saken — även om jag kunde förstå att Calle höll på att få "dönedimpen".

Ja, så blev det afton även den dagen. Vi trampade vidare österut mot Sandhems station — den väg, där man kände igen varenda krök och sten — så många hundra gånger som man per häst suttit där och

skakat — i synnerhet sista åren som läroverkspojke i Jönköping. Närmare två timmar tog de 15 kilometrarna på den tiden, trots att Årås' vagnshästar ju var välkänt snabba. Nu åks ju denna sträcka på under tio minuter på våra moderna motorvägar. — En ännu intressantare jämförelse vill jag påminna Er om. Kommer Ni ihåg att vi alltid hade fem à sex par oxar. Med dessa kördes vedlass till Sandhem hela vintrarna. Körtiden fram och åter med avlastning var alltid minst tio timmar!

Ja, kära syskon, detta var bara en liten snabbskiss över hur vår barndomstrakt ser ut i dessa dagar. Två dar är alldeles för kort tid för att kunna se allt och höra allt. Av tidsskäl gick vi inte in i stugorna och pratade med undantag av proviantstället Varpaledet. Om vi så hade gjort, skulle vårt besök kanske tagit en vecka minst. Det var emellertid underbara dagar. En massa saker vaknade upp, när man kom in i den gamla barndomsmiljön. Jag tror inte att man efter så många års bortvaro kan på avstånd i minnet avnjuta sin barndomstrakt. Man måste uppleva den — i detalj och i lugn och ro. Jag önskar att Ni alla gör en sådan resa för att få uppleva minnena av lyckliga år, som var oss förunnat att bo i denna underbart natursköna trakt av vårt land.